
Književna poročila

vzrast človeka iz stare dobe v novo ali njegov propad — je gotovo nad vse privlačna in mameča snov pisatelju, dramatik, socijologu in zgodovinarju! Toda — kakor rečeno — ta doba zlasti v socialnem pogledu, ki tvori osnovo romanu, še daleko ni zaključena in definitivno ustaljena. Medvladje v dušah traja še vedno. Idejna borba v dušah ljudi, nastopajočih v tem delu, je morda večna — zaključen je lahko samo zunanji okvir, doba, iz katere je seme od pamtiveka pognalo nove brsti. Vendar pa nam je tudi ta doba preblizu. Zato pisatelj seveda nima zadostne distance do predmetov in stvari, dogodkov in ljudi, da bi pretehtal in precenil vse zastarele, nežive in na drugi strani nove, resnično tvorne vrednote s tisto pravično kritičnostjo in brezobzirno objektivnostjo, ki jo tako lepo razodevajo nekatere strani njegove povesti ter bi tako dvignil svoje delo na stopnjo umetnine, ki je vekomaj občečloveška, kozmopolitska in izvenčasna. Z deskriptivnostjo, ki razodeva ne samo pristnokrvnega naturalista, marveč mestoma naravnost erudirane socijologa, črta pisatelj dogodke in ljudi. Ti ljudje, najsi še tako individualno in večinoma jako spretno očrtani, so idejni predstavniki svojih skupin, tipi. Na eni strani propadajoči Gruden s svojo famulijo in svojo tragično-ironično «Obnovo», na drugi tovarnar Rojnik, rastoč v novo dobo (nad vse posrečena figura), v sredi revolucionarni ekstremist Slak (njegov značaj ni vedno zadostno motiviran) s svojo družino in posebno s svojo hčerko Stano; krog te idejne trojice pa se gnete še cela skupina ljudi od aristokratov do delavcev, tudi po večini zadostno niansiranih, tako da jih čitatelj lahko vidi pred sabo. Pestra slika vsekakor, ki pa ravno zaradi svoje preprodbne analize neredkokdaj utruja in zbleda. Ne glede na to pa so v knjigi strani, iz katerih puhti žar nraavstvenega patosa, tistega visokega etosa, ki ga razodevajo nekatere strani Zolajeve. Te strani nam osvetljujejo pisatelja v njegovi pravi in pristni podobi, katere osnovna črta je vestna, globoka in brezobzirna resnoba, o čemer priča vse njegovo «Medvladje». Ta kruta, nepotvorjena resnoba, s katero je delo pisano in kakršne je v današnjih klovnsko-neresnih časih malo med našimi mladimi pisatelji, mi je porok za uspešno pisateljsko bodočnost Pahorjevo. Njegovo «Medvladje» — slika najviharnejšega razdobja, zajetega iz idejnega čuvstvovanja evropskega socijalizma — preide v naše sožitje in njega bodočnost, ako ne kot polnovredna umetnina, gotovo kot pomemben in dragocen dokument.

Jezik v knjigi je malone vseskozi vzoren. Tudi to je v današnjih jezikovno razvratnih časih odlika pisatelju.

Fran Albrecht.

Dr. Josip Mal, Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih. Knjižnica Narodne Galerije, I. Ljubljana 1924. Izdala in založila Narodna Galerija v Ljubljani.

Steletovemu poizkusu orisati zgodovino upodablajoče umetnosti pri Slovencih je sledil v zelo kratkem času drugi še temeljitejši poizkus: podati v koncizni, pregledni obliki zgodovino umetnosti na današnjem ozemlju kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljanska Narodna Galerija je Malovo knjigo postavila na čelo svojim publikacijam ter tako nekako začrtala okvir, v katerem se bodo gibale razprave njene knjižnice.

Stele je imel pri svojem «Orisu» veliko lažjo nalogo, saj je obravnaval umetnostno tvornost samo med Slovenci; imel je pri tem opraviti s kolikor toliko enotnim kulturnim okrožjem, zbral je obilo množino spomenikov, ki so bili prav njemu kot konservatorju najbolj dostopni, jih historično razpredelil in skušal

Književna poročila

odkriti rdečo nit historičnega razvoja, vodečo iz srednjega veka do najnovejšega časa ter pojasniti predvsem ono, kar je najtežje dognati: kje, kdaj in v koliko je ta umetnost specifično slovenska. O veliki aktualnosti Steletove knjige, ki tvori temelj, na katerem bodo morali graditi vsi, ki se bodo pečali odslej z zgodovino umetnosti na Slovenskem, o njeni zaslužnosti bi bil vsak dvom odveč. Naravno pa je, da bo treba še prav mnogo truda in veliko časa, preden bo zgodovina umetnosti med Slovenci dograjena in postane jasen zgodovinski razvoj tega dela slovenske duševnosti.

Malova naloga je bila težja in obsežnejša; lotil se je poizkusa, podati umetnostno zgodovino SHS. Težave, ki so s tem spojene, so že čisto načelnega značaja. Že politična ali n. pr. literarna zgodovina, ki naj bi obravnavala z enotnega vidika zgodovinski razvoj pri vseh Jugoslovanih, naleti na tem večje zapreke, čim bolj sega nazaj v preteklost -- saj pozna naša zgodovina najprej same diferenciacije in privaja šele v najnovejši preteklosti do skupnosti. Nikjer pa niso te razlike tako jasno razvidne, kakor prav v zgodovini arhitekture in upodablajoče umetnosti. Kulturna skupina, iz katere je zrastle umetnost na Slovenskem, ima neke skupnosti edino še z večjim delom Hrvatske ter je zlasti v srednjem veku spojena s severom, Dalmacija in vse ostalo obrežje se naslanja v svojem razvoju na vzporedni razvoj v Italiji, umetnost v Srbiji pa je od teh dveh različnih smeri — kljub poedinim pojavom, s katerimi se jim približuje — zopet popolnoma različna ter spada v okrožje, ki ima svoje glavno tvorno središče v Bizancu, oziroma mestoma v Orientu. Mal se je teh težkoč zavedal in odtod izvira njegova razdelitev historičnih skupin na Slovenijo s Hrvatsko, Dalmacijo z Istro in Srbijo in Bosno, ki je zgodovinsko popolnoma pravilna.

Vse težkoče s tem pa seveda še niso in v naši umetnostni zgodovini tudi še dolgo ne bodo odstranjene. Pojavljajo se nešteti problemi umetnostnega ustvarjanja tekom zgodovine, ki se nudijo sami od sebe zlasti tedaj, kadar gre za umetnost določenih narodov, v našem primeru Slovencev, Hrvatov in Srbov. Zakaj je bil razvoj prav takšen in ne drugačen? Kaj je v tej umetnosti specifično slovensko, hrvatsko ali srbsko? Kaj smo mi vnesli v splošne umetniške oblike res svojega? Kako so se od drugod prevzeti temelji preobražali na naših tleh?

Da se pisatelj ni lotil teh vprašanj, mu ne smemo šteti v zlo. Ne smemo pozabiti, da je prav za prav oral leđino, saj je — izvzemši par najvažnejših umetnostnih spomenikov — snov še zelo malo obdelana. Zlasti velja to za srbsko umetnost srednjega veka, kjer so znanstvena, metodična raziskavanja šele v začetkih in je le majhen del spomenikov izdan v reprodukcijah, ki bi zadoščale znanstvenim potrebam. Zato tudi ni nič čudnega, da se takšnega zgodovinskega pregleda ni lotil umetnostni zgodovinar, ampak pisatelj, ki je v prvi vrsti zgodovinar in je svoje delo tudi čisto zgodovinsko zasnoval. To delo je bilo neobhodno potrebno in je moralo biti izvršeno in Mašu gre hvala za to, da se ga je lotil. Če hočemo posvetiti v njegovo knjigo s kritično lučjo, ne smemo pozabiti, da pri drugih narodih tudi ni bilo drugače, kadar so si ustvarjali lastno umetnostno zgodovino. Nemci n. pr. so imeli na tem polju slavno tradicijo od Winckelmanna dalje in so med prvimi ustvarjali znanstveno metodo za raziskavanja umetnosti v preteklosti — in vendar so prišli do zgodovine nemške umetnosti v pravem pomenu besede šele v Dehiovi «Geschichte der deutschen Kunst». Poljaki imajo celo vrsto univerz z znamenitimi umetnostnimi zgodovinarji; prvi poizkus zgodovine poljskega slikarstva od druge polovice XVIII. do druge polovice XIX. stoletja pa je vendarle sestavil Mycielski, ki je prišel do umetnostne zgodovine od zgodovine same.

Književna poročila

Gledana s tega vidika, ohrani Malova knjiga pač dolgo časa svojo vrednost kot kompendij zgodovinskih podatkov o umetnosti na ozemlju naše države. Povsod bo služila kot dobrodošel pripomoček zlasti za prvo orientacijo o marsikaterem vprašanju, čemur služi dobro tudi pregled o najvažnejši literaturi, ki je pridejan poedinim poglavjem. V tekst so se mestoma vrinile netočnosti, ki pa niso ravno bogvé kako važne, a jih bo treba pri drugi izdaji popraviti. Dobro bi tudi bilo, če se izpopolni število ilustracij, ki so knjigi že danes v okras in založbi v čast. Predvsem pa imam eno željo in nasvet za drugo izdajo: narodni umetnosti mora biti odmerjeno vsekakor več prostora. Saj je prav narodna umetnost tista bogata zakladnica, v kateri se nam najboljše zreali to, kar je res našega; od nje vodi pot do spoznanja slovenskih, hrvatskih in srbskih potez tudi v «veliki umetnosti».

Vojeslav Molè. ¹⁴ / 2 925

Silvester Škerl: Stopnice v stolpu. Založil R. L. Lipovšek v Mariboru. 1924. 65 str. Cena 10 Din.

Lirika, oblikovno lepa lirika, dobra začetniška lirika. Predvojna poezija. Pri nas ni to noben greh, ker večina slovenskih umetnikov je šla mimo dogodkov in teženj zadnjih let; v sterilnosti naše književne produkcije moramo biti zadovoljni, če dobimo v roke dela, ki kažejo mladostno iskrenost in voljo do boljšega snovanja v prihodnost. Človek bi si seveda želel, da bi bili naši mladi in stari poeti oboroženi z večjo mero avtokritike, kaj smejo ob svojem času spraviti v javnost in kaj bi bilo bolje, da obdržijo zase doma. Jaz bi na Škerlovem mestu črtal vsaj četrtnino pesmi, zbirka bi pokazala zrelejše lice, tiste poetske stilizacije kakor «Pesem moje matere», «Opoldne», «Moja jutra», «Ramazan», «Sprememba», «Najtišja» in še katere bi po takšnem zrešetanju v zbirki bolje ohranile svoj prostor. Tudi bi si pomišljal determinirati Rožnike s tako brezbarvnimi atributi kakor «ljubi», pokaditi svojemu dekletu — če mu že moram kaditi — s takšnim že davno nevonjavim kadilom, kakor je «daljav kraljica», in imenovati nebo čisto po črnosuknjiško «plačilo naše». Kajti Škerl zadene večasih primere, ki te vse drugače zgrabijo: «Iz maternice teme je stopal počasi v svobodo dan». «Pesem o tišini» bi nekaj pomenila, če bi ne bilo avtorju več do ornamentike in artističnega razvlačevanja nego do koncentracije misli. Zato bi pa v verze «Slovo od ladje» spravil nekaj več pesniškega vzleta in ognja. Z Bogom bi se morali še vse elementarnejše srečati nego s kopico zastarelih nagovorov, vpraševanj in pričakovanj na prihodnja srečanja. («Sam svojega Boga sem srečal».) In sploh ne vem, zakaj se naši poeti zadovoljujejo še vedno samo z večnim ponavljanjem motivov, ki jih obdelujejo do sitosti že nad sto let, namesto da bi zgrabili s polno roko v zaklenjeno omaro, kjer jih čaka še neobdelano gradivo. Od Škerla, ki je mlad in dorašča sredi boja proti zastarelim sporočenostim, bi n. pr. že lahko zahteval, da dobi na «Praznik v velemestu», stisnjen med štirimilijonsko maso ljudi, še kakšno drugo misel, ne baš na «njo», kako se «ji» godi. Saj vemo, da smo pod kožo vsi krvavi in zaljubljeni, pa povejmo ljudem končno že kaj novega. To ni obsodba, to je samo priporočilo na pot, vredno kakor vsako priporočilo: držiš se ga in je dobro, ne držiš se ga in je zopet po drugi melodiji dobro. Na vsak način pa je po svetu še mnogo več reči, ki jih je javnost bolj potrebna zvedeti nego rožnate sanjice in druge osebne zadevice našega ljubega bližnjika, ustvarjajočega poedinca. Navzlic vsemu: kdor se hoče prepričati še enkrat, da je slovenščina res lep jezik, muziki soroden jezik, in kdor ima rad knjigo v čedni opremi, ne pojde mimo Škerlove zbirke. Nazadnje noče biti več nego par stopnic v stolpu, skozi katerega se čuvstven človek iz teme dviguje v svetlobo razgledov.

Kocjan.